

EL PALAU REIAL MAJOR DE BARCELONA

RECUILL DE NOTES HISTÒRIQUES

Era a les darreries del segle passat, que amb el desig d'una revalorització dels monuments que recordaven la nostra pretèrita grandesa, un bon estol d'arqueòlegs i artistes somniaren en una plaça, en la qual fos coincident la visió de la vella Seu barcelonina, del palau major o "quarto" nou, capella reial, església de Sant Just, la casa comunal i el palau de la Generalitat.

Mossèn Jacint Verdaguer no pogué sostreure's a la idea, i va plasmar-la en els versos de la seva *Oda a Barcelona*, que diuen, en referir-se a l'espai lliure que havien de cenyir les pedres venerables :

En mig d'aquexa plaça, que no tindrà segona,
les tres columnes d'Hèrcules quan miri'l viatger
creurà veure les Gràcies, per ferte de corona
de braços enllaçades, dançant en ton verger.

Aquell somni dels amadors de l'art i la vellúria, i el del poeta, no passaren de l'estat de somni.

Avui, igual que en aquells dies en què es bastia, podem encara recollidament contemplar el que ens ha arribat del que fou palau major, obert segles ha a la plaça del rei (oasi en el brogit ciutadà), la qual, gasiva, ha deixat córrer les centúries servant el tresor de les restes de la primitiva Barcelona nostra, que amorosament es redossava a l'ombra del pujol, que harmònicament anomenaren mont Taber.

Ara, limitada pel que fou palau major al fons, pel "quarto" nou, avui Arxiu de la Corona d'Aragó¹, i per la capella reial, l'addi-

¹ DURAN CANYAMERES, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó*. Barcelona 1935, p. 40.

tament del casal dels Padellàs ha vingut a fer el seu clos més íntim, on és de bon sentir el caure de les batallades del seny de les hores de la Seu veïna, que vénen a fer recordança de com els dies passen i els segles rodolen.

I. OBRES GENERALS

I. Els primers temps

El palau anomenat major, en contraposició al conegut per menor, que és memorat pel nom d'un carrer, el qual, en trobar-se amb el que porta el de Templers, fa remembrança de l'estada que havien fet en aquell indret els cavallers d'aquest Orde que el 1312 suprimia el Papa Climent V, no ofereix amb claredat a l'investigador el seu origen, que hom ha d'acceptar recolzat en la tradició, sense que la més tènue prova arribi al seu adjutori.

Ataülf, el monarca visigod, degué assentar la seva cort² en el lloc que dies a venir seria el palau dels nostres comtes, els quals es destaquen ja en la història de l'edifici, quan en desavinences amb la potestat vescomtal, destinada a desaparèixer, han de sentir l'afront que representava l'apedregament del casal aleshores existent, per homes col·locats a posta en el campanar de la propera Seu i part sobirana del palau vescomtal³.

Aquell estatge devia anar adquirint importància quan en les hores atziagues, precursoras d'aquelles que ho foren més assenyadament per ésser tacades de sang, els successors pro-indivís de Berenguer el Vell, Ramon Berenguer, *Cap d'Estopes*, i el seu germà Berenguer Ramon, havien de repartirse, el 1078, incompatibles per

² RIBERA, *Real Capilla de Barcelona*, Barcelona 1698, p. 8; PUJADES, *Crónica universal del Principado de Cataluña*, Barcelona 1832, IV, p. 3.

³ BOFARULL, *Los Condes de Barcelona vindicados*, Barcelona 1836, II, p. 16; PUIG Y PUIG, *Episcopologio de la Sede Barcinonense*, Barcelona 1929, p. 109.

"Iterum iudicaverunt ut iamdictus episcopus, libere ad iamdictum comitem, ipsos homines qui iactaverunt petras de ipso clochario, super ipsum palacium et in antea faciat directum de ipsis hominibus qui fuerunt ibi in ipsa sedicione.

"Similiter eciam iudicaverunt ut iamdictus episcopus, faciat directum ad iamdictum comitem de ipsis hominibus qui erant in ipso kastro vicecomitali qui iactaverunt petras supra ipsum palacium sive et in ipsa curte comitale." ACA (= Arxiu de la Corona d'Aragó), pergami n. 39 de Ramon Berenguer I, sense data.

a viure sota un mateix sostre, el gaudi de fer-ho sota el del palau de Barcelona ⁴.

A l'ombra d'aquest, a l'hospital d'en Guitart, que tan acostat li era, lliurava l'ànima a Déu Berenguer el Gran ⁵. S'hi feia traslladar quan coneixia propera l'hora termenal de la seva vida.

Assenyalada i lligada a bastament amb figures que destaquen en la nostra història l'existència del palau en l'època en què la nacionalitat catalana es consolidava, volem aportar el fruit dels nostres escorcolls al coneixement de la vida de l'edifici, amb la intenció de retreure quelcom que inèdit, si no desconegut, pugui venir a ésser adjutori a qui, dies a venir, porti intenció de tractar amplement del que a nosaltres ara ens ocupa d'una manera lleugera.

Notem abans, però, la donació feta per l'alt rei en Jaume I a Pere de Castellassol, d'una torre davant del seu palau "supra portale Ferrerie" amb facultat d'establir un obrador a la seva part baixa ⁶.

El millorament de l'estada comtal és conegut com a desig de Jaume I, el qual per a l'obra de l'edifici, rebia en préstec dels jueus

⁴ BASSEGODA, *La Real Capilla de Santa Agueda*, Barcelona 1895, p. 28. Malgrat que el palau de Barcelona és esmentat com a únic en el conveni per al gaudi d'aquest, entre Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II (1076), en els dies de Ramon Berenguer III es parla d'un "palacium comitalis minore" (sic), situat al raval de Barcelona, al terme dels Arcs. ACA, pergami n. 191 de Ramon Berenguer III: 30 juny 1116.

⁵ BASSEGODA, l. c., p. 30; *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona 1908, p. 32. Informe respecte de la propietat del palau major i instal·lació de l'Arxiu de la Batllia del Reial Patrimoni, per G. M. de Brocà, P. Coromines i J. Miret i Sans. S'ocupen d'aquest palau: JAUME FUSTEGUERES, *Real Capilla de los Condes de Barcelona*, article publicat en «El Ancora», de Barcelona, març del 1851, p. 570, i BOFARULL I SANS, en la Memòria llegida a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, el dia 18 juny 1904, amb el títol: *El palacio real antiguo y el cuarto nuevo o palacio del lugarteniente de S. M.*

Altres documents ens donen notícia d'aquest palau, un d'ells atorgada per Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, el 12 d'abril del 1160, a favor de "Durosacco" i la seva muller "Agneti" de "ipsas domos cum solio, et suprapositis gutis stillicidis foneis, januis, bestiiis, cloacis et cum ingressibus earum, quam egressibus, quas habetis constructas in burgo Barchinone, ad orientalem plagam, subtus archus nostri palatii, in quo loco solebat habere femoral", pel preu de 20 sous de moneda barcelonina. (ARP = Arxiu del Reial Patrimoni, o bé Arxiu de la Batllia general de Catalunya, classe 2.ª, A. c. 9, f. 180.) Altra venda datada el 15 de març del 1184, feta per Bartomeu a "Durforto, avunculo meo", d'unes cases "que sunt juxta murum civitatis versus orientem, subtus palacium domini regis, in burgo Barchinone", pel preu de 110 sous de moneda barcelonina (ARP, ibídem, f. 187).

⁶ ARP, classe 3.ª, A. 6: Barcelona, 19 juny 1246.

barcelonins la quantitat de 5.000 sous ⁷, mentre que per a tenir-los prop del seu casal, cedia als religiosos Mercedaris, l'Orde tot just fundada, l'hospital que suava citàvem ⁸, sota el sostre del qual tan-cava els ulls per a obrir-los a l'eternitat el primer conqueridor de Mallorca.

A darreries del segle XIII, trobem que el nét de Jaume I, Alfons, per tal d'atendre les reparacions que es fessin necessàries al palau cerca l'adjutori de Bernat Fuster, — habitant “apud Villanovam juxta monasterium Sancte Clare” — i, a canvi de la cessió que li fa del dret violari, a prendre del rec comtal l'aigua necessària per a regar la feixa que posseís prop del mas de n'Arnau Llull, n'obté el compromís, violari també, que les acomplirà sense ulterior retribució.

La servitud que representa per a en Bernat Fuster el compliment del pacte, compensada per l'aigua del rec comtal posada a la seva disposició, és a canviar per als seus successors, els quals no aportaran el seu treball a les obres del palau, sinó que pecuniàriament resarciran el comte per la gràcia obtinguda ⁹.

De Panissars estant, lloc de glòria, Pere el Gran ordenava a Bernat Escrivà, un pagament a Simó de Gironella, entre altres conceptes per obres fetes al palau ¹⁰.

2. Regnat de Jaume II

La casa redós dels comtes-reis de Barcelona, devia representar per als nostres monarques un estatge no mesquí, com ve a demostrar-ho el fet de la concessió del càrrec de custodi de la casa, feta a favor de Pere de Cardona, i vinculada encara al fill d'aquest, Pericó, amb gràcia de la percepció al seu favor de la quantitat violària, com violari és el càrrec, de 8 diners a percebre sobre les rendes de la batllia de Barcelona ¹¹.

Esdevingut això sota l'ègida de Jaume II, són també assenyalats

⁷ *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona 1913, I, 2.ª part, p. 911, doc. 104; *Jaime I y los judíos*, per F. DE BOFARULL Y SANS. *Colección diplomática de Jaime I, el Conquistador*, per A. HUICI, III, 2.ª part, p. 347, doc. 1352.

⁸ PIFERRER Y PI MARGALL, *España: sus monumentos y artes, su naturaleza e historia. Cataluña*, Barcelona 1894, I, p. 236.

⁹ ACA, reg. 44, f. 139: Barcelona 15 abril 1279.

¹⁰ ACA, reg. 58, f. 28: Coll de Panissars 5 juny 1285.

¹¹ ACA, reg. 192, f. 92: Barcelona 19 febrer 1292.

en aquest temps al palau, obres, reparacions, millores i engrandiments que un poc per damunt anirem exposant.

Retreiem en primer terme el "fusterium, magistrum et operarium palacii nostri Bajchinone", Bertran Riquer, al qual, en assignar-se-li 300 sous barcelonins anuals sobre les rendes dels molins reials, i supletòriament sobre altres rendes de la ciutat de Barcelona, se l'obliga a atendre obres diverses del seu ofici a emprendre en la mansió reial¹². Trobem el seu nom citat, quan el monarca es dirigeix al batlle de Barcelona, Tomàs Gruny, al qual indica que, sense tenir en compte el que hagi pagat, a càrrec de les rendes de la batllia que regenta, faci reparar les parets del palau, que, en amenaçar ruïna, constitueixen un perill per a la casa i aquelles que li són veïnes¹³.

Ferrer de Manresa, batlle general de Catalunya, és requerit a lliurar numerari aplicador a les obres del palau¹⁴, i posteriorment Romeu de Marimon, batlle de Barcelona, ho és pel monarca, que, per tal que, atesa la comunicació que li ha fet, assabentant-lo de la portada d'aigües de Montjuïc, que estudien els consellers de la ciutat comtal, faci per la seva banda el que pugui perquè una part del cabdal que arribarà a la plaça de Sant Jaume sigui desviada fins al palau per a les necessitats d'aquest.

Un dubte li suggereix el cas, però deixa que el batlle el resolgui: la possibilitat que les aigües, considerant que "dicta platea que locus infimus est", arribin al "palatium quod est locus alcior" (doc. 1).

El mateix Romeu de Marimon, que la documentació que hem aplegat ens obligarà a esmentar encara diverses vegades, el veiem citat al costat dels com ell "venerabiles", Pere de Santcliment, Bartomeu de Vilafranca i Bernat Sabater, qui han d'entendre amb els representants del consell barceloní, Miquel Marquet, Antoni Llull, Guillem Tomàs i Guillem de Sentmenat, en la portada d'aigües de la ciutat procedents de Montjuïc, les quals, com hem vist ja, interessaven el monarca per al servei del palau¹⁵.

¹² ACA, reg. 194, f. 8: Barcelona 13 maig 1294.

¹³ ACA, reg. 264, f. 28v: Lleida 31 maig 1297.

¹⁴ ACA, reg. 265, f. 253: Barcelona 13 octubre 1299.

¹⁵ AHCB (= Arxiu hist. de la Ciutat, Barcelona), *Llibre del Consell*, 1301-03, f. 94: 11 abril 1303. El 29 de novembre del 1313, fou reconegut un crèdit a Berenguer Sescases per les obres de les dites fonts (*Llibre del Consell*, 1310-13, f. 67). L'aportació d'aigües es féu l'any 1314 (*Memorias de la Real Academia*

Les fustes de les galeres reials velles, allunyades ja de la mar per sempre, conservades a la platja de la Drassana, devien ésser trameses per voluntat del monarca a Bertran Riquer, obrer del palau, per tal que fossin aprofitades per a les necessitats de les obres del casal reial barceloní ¹⁶.

En el moment en què Romeu de Marimon és batlle general de Catalunya, i de Barcelona ho és Guillem Llull, el nostre monarca escriu a Bertran Riquer, mestre d'obres, de la gestió del qual deu sentir-se satisfet, per a manar-li que, quan sigui requerit per aquells en l'afer de les obres que en els molins reials del Clot es fan per a bastir-hi un casalot, no els negui ni el seu auxili ni el seu consell ¹⁷.

De la tasca que acomplia Bertran Riquer al palau, ens en podem fer càrrec pel manament donat el mateix dia pel nostre monarca a l'esmentat Romeu de Marimon, per tal que fes pagament a dit Riquer de les quantitats degudes per les dites obres ¹⁸ i posteriorment en altra ordre reial es fa esment de la quantitat a pagar, que eren 1256 sous, 6 diners i un òbol barcelonins, la inversió de la qual s'assenyala, entre altres coses, per a la construcció d'una claveguera, dels arcs on es devia fer cuina, voltes i escales ¹⁹.

Cancel·lació de despeses fetes en el mateix edifici, és l'ordre de pagament donada a Romeu de Marimon, llavors batlle de Barcelona, i al fidel Guillem Llull, al qual no distingeix altre qualificatiu, per la quantitat de 250 sous, diguem-ho de passada, a més de la despesa escadussera ocasionada per la tramesa de cera al monestir de Montserrat, que havia cobert a la bestreta el propi Guillem Llull ²⁰.

El monarca devia estar encara satisfet dels serveis de Bertran Riquer, el ja de temps qualificat mestre i obrer del palau de Barcelona, puix que, passats gairebé deu anys del dia en què se li assenyalava una assignació de 300 sous sobre les rendes dels molins reials i, supletòriament, sobre altres rendes de la ciutat de Barce-

de Buenas Letras de Barcelona, VIII (1901), p. 217; *Lo Montjuich de Barcelona*, per FRANCESC CARRERAS CANDI. *Bulletlè del Centre Excursionista de Catalunya*, XXVI (1916), *Excursió retrospectiva a la vella Barcelona*, per FRANCESC CARRERAS CANDI, p. 319.

¹⁶ ACA, reg. 269, f. 93v: Barcelona, 17 setembre 1302.

¹⁷ ACA, reg. 200, f. 148: Tarragona, 13 desembre 1302.

¹⁸ ACA, reg. 257, f. 84: Tarragona, 13 desembre 1302.

¹⁹ ACA, reg. 269, f. 123: Tarragona, 18 desembre 1302.

²⁰ *Ibidem*, f. 190v: València, 17 maig 1303.

lona, cosa que més amunt hem retret; el 6 de gener de l'any 1304. li és allargada per deu anys més l'assignació que percebia sobre la quantitat de 3000 sous, a invertir en obres del palau cada anyada, quantitat aquesta que havia de carregar damunt diversos drets que posseïa el rei en els molins que tenia en la novella construcció del casal del Clot, en la construcció del qual, tal vegada, havia tingut intervenció el mateix Riquer.

Passats els dos lustres, el sou del que anomenarem mestre d'obres, convertit en violari, pesaria directament sobre les rendes dels molins, si inicialment gravava la quantitat que, destinada al palau, es treia d'aquesta font de recaptació de la reialesa ²¹.

Capacitat de la seva tasca i de la confiança que, pel que hem exposat, demostrava tenir-li el nostre rei, Bertran Riquer s'hi sap dirigir directament i determinar l'ordre donada als veguers de Barcelona i de Girona, perquè comminin el prior de Montserrat, Guillem Esquerrer, per tal que pagui la quantitat de 90 lliures barcelonines, d'aquella que era compromès a satisfer per a les obres del palau ²².

El monarca dóna una ordre de pagament al batlle de Barcelona, Arnau Coc, per tal que lliurés les quantitats necessàries a Guillem Gallifa i a Pere de Cardona, tinent del dit palau, per la reparació i adaptació urgent de l'estada comtal que amenaçava ruïna ²³.

Dos anys més tard, el monarca disposava que sigui lliurada la quantitat deguda a Bertran Riquer, mestre de l'obra del palau, manada pagar per lletra reial de l'any 1298 en què disposava que, a més del seu salari anual, li fos satisfet l'import de les obres i reparacions de l'estatge comtal ²⁴.

Corrien els dies i Bertran Riquer, que continuava en el càrrec, a les darreries de l'any 1310, percep la quantitat de 70 sous barcelonins, per algunes messions que havia fetes "en lo monument de la senyora dona Blanca" ²⁵, morta al clos del palau ²⁶, i a les primeries del 1311 li foren lliurats 640 sous més pel preu

²¹ ACA, reg. 201, f. 83: València, 6 gener 1304.

²² ACA, reg. 131, f. 25: València, 13 gener 1304.

²³ ACA, reg. 267, f. 78: Osca, 1.º agost 1307.

²⁴ Ibidem, f. 221v: Barcelona, 17 març 1309.

²⁵ ARP, MR (= Mestre Racional), 274, f. 85v.

²⁶ BOFARULL, *Condes vindicados*, etc., II, p. 256; *Revista Històrica latina*, I, n. v, p. 9.

de l'esmentat monument que havia estat comprat a Marsella ²⁷

Deixat aquest incís, diguem que, com a complement de l'assignació del monarca a Bertran Riquer, sobre les rendes dels molins reials de Barcelona, disposa que li siguin lliurats 1306 sous, 6 diners barcelonins, amb els primers diners provinents de la quísta dels homes de Terrassa ²⁸.

Bertran Riquer és ara anomenat pel monarca "refectori et operatori", en l'ocasió del manament que féu a Guillem de Lacera, batlle de Barcelona, de que li fossin lliurats 105 sous, per diverses obres fetes al dit palau ²⁹.

Si les despeses del palau reial de Barcelona pesaven prou, el nostre rei havia de proveir pels que en altres indrets de Catalunya li servien també d'estatge; el d'ací prou s'aguantava, però el de Piera, en part destruït, constituïa ja un perill, i per tal d'esvair-lo havia d'ocupar-se'n el monarca ³⁰.

Aquesta digressió ens permet de constatar com el palau barceloní era, entre els reials, dels distingits per una atenció especial del nostre rei, a la qual eren adjutori persones de la seva confiança, com Bertran Riquer i els custodis de la casa de Cardona, dels quals, mort el conegut per Pericó, que més amunt hem citat, era substituït pel fill seu, al qual atorgava el monarca l'alta honor que havia concedit al seu avi i al seu progenitor ³¹.

Més tard, es recalcava la concessió per mitjà de l'infant-heru Alfons, que, en retreure el document de l'any 1291 ja aHudit, pel qual s'instaurava la dinastia dels guardadors del palau, deixava en el càrrec el nét de l'iniciador d'aquesta, per tal que en gaudís violàriament, amb la percepció de 8 diners barcelonins diaris, com tenien els seus predecessors, sobre les rendes sempre castigades de la batllia de Barcelona ³².

També trobem Berenguer Janer, porter del rei, a cobrar 281 sous i 4 diners, els quals li eren deguts per les despeses que havia fetes en l'obra que per manament del monarca havia acomplert en "una cambra qui es sobre el palau" ³³.

²⁷ ACA, reg. 147, f. 119v: València, 10 febrer 1311.

²⁸ ACA, reg. 298, f. 59: València, 28 febrer 1312.

²⁹ ACA, reg. 277, f. 44: Barcelona, 10 gener 1316.

³⁰ ACA, reg. 218, f. 153: València, 18 novembre 1320.

³¹ ACA, reg. 223, f. 188: Barcelona, 26 febrer 1323.

³² ACA, reg. 390, f. 181v: Barcelona, 24 setembre 1324.

³³ ARP, MR, 295, f. 53: febrer 1327.

La cerca de fustes per a obres d'aquest en terra valenciana, la trobem constatada en un manament reial adreçat a Joan Escrivà, batlle general d'aquell reialme, al qual diu que, havent-hi necessitat de cobrir una cambra del palau, caldrà que li siguin tramesos "octuaginta fustes tirants et septuaginta carretals". En autoritzar la tallada del material que demana, dóna per al cas les necessàries llicències d'extracció, i sotmet a una mena de concurs l'abastiment del material que li és necessari⁸⁴.

Les darreres notes de pagaments que hem trobat efectuats en el regnat de Jaume II, relacionades amb l'estada comtal, són: 40 sous a en Noguerols, "correger", no ja per obres, sinó per moblatge: entre altres coses per a guarnir dues cadires pel servei de la cambra reial⁸⁵, i a més 15 sous i 11 diners lliurats a n'Arnau de Cardona, que els havia avançat pel que va costar la feina de "cloir una finestra del terrat major"⁸⁶.

En Marquet, "el comprador de la senyora infanta dona Violant", la darrera filla haguda del matrimoni Jaume II i Blanca d'Anjou, és a cobrar, altre creditor encara, la quantitat de 134 sous, 10 diners per les messions en l'obra que per manament del rei s'havien fet "per cloir lo portxe e fer finestres en la cambra del dit senyor en lo palau de Barchinona"⁸⁷.

3. Regnat d'Alfons III

Succeïa Alfons III al seu pare Jaume II, i just a principis de l'any 1328, següent al de la mort d'aquest, ens és oferta la confirmació que es va fer pel nou monarca del càrrec de què gaudia Jaume Rei, que, pel que deduïm, havia vingut a substituir (ja en vida del darrer comte) Bertran Riquer, el mestre d'obres, al qual hem hagut de referir-nos diverses vegades⁸⁸.

La fusta valenciana — l'hem retret en els dies de Jaume II — era aplicadora ara per la coberta del palau. El monarca vol que el batlle del regne de València, Joan Escrivà, li certifiqui que

⁸⁴ ACA, reg. 286, f. 123: Barcelona, 16 març 1327.

⁸⁵ ARP, MR, 295, f. 97: juny 1327.

⁸⁶ ARP, MR, 296, f. 31: juliol 1327.

⁸⁷ ARP, MR, 292, f. 104: febrer 1325.

⁸⁸ EUC (= Estudis Universitaris Catalans), 13(1928)137, doc. v: *Documents sobre la Cultura Catalana*, per J. RIUS SERRA.

realment s'ha fet tramesa de la necessària³⁹. Alguns dies més tard, Alfons III, recorda al mateix batlle que el seu predecessor en el tron ja havia encomanat a València la provisió de fustes per a les obres del palau reial de Barcelona, si bé encara eren degudes per la cort reial les llicències d'extracció, en aquest cas a favor de Catarina Blanca, cambra major de la infanta Maria, germana del monarca, que aleshores era "deodata" del monestir de Xixena⁴⁰.

Com s'estimava la fusta vella i sobrera del vell taulat de l'edifici, ens ho demostra la concessió que feia el monarca a utilitat del seu fidel "cirurgico" Bernat Serra, de "omnes bigas, cabirons, travesses et fusteam quamcumque cuiusdam palacii hospicii nostri Barchinone"⁴¹.

Pel mes de setembre del 1328, Alfons III, reconeixia a favor d'Huguet de Cardona, fill de Pere, jurisperit, difunt, el dret a tenir la custòdia del palau major, l'escrivania i les cases adjacents a l'estatge reial, amb la mateixa assignació de què havien gaudit els familiars seus que l'havien precedit en el càrrec, en el qual li fou predecessor immediat el seu oncle Jaume Cardona⁴².

Del 1329, trobem una ordre adreçada a Bernat de Pera, de pagar a n'Arnau de Cardona certa quantitat per obres manades fer al palau de Barcelona amb recomanació que, si de moment no és posada a la seva disposició, la bestregui del propi peculí, desigs tots del rei Alfons⁴³.

L'any 1329 es presentà un conflicte al qui havia de vetllar el casal comtal barceloní. Les obres de la Seu, que tan lligades hi eren pel veïnatge, avançaven; la cripta, estatge per al cos de la màrtir Santa Eulàlia, era finida el 1326, i el mur gòtic del carrer anomenat dels Comtes, que avui mostra el seu parament revellit pel pas dels segles, anava aixecant-se, quan hom notà seguidament com, en la forma en què els fonaments es pujaven, la via separadora de la Seu i el palau s'obstruccionava i com, en anar avant les obres, era cada dia més obstruccionada. Fos la cosa causada o no per una transgressió del capítol de la Seu, és el cas

³⁹ ACA, reg. 491, f. 142: Saragossa, 4 maig 1328.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 151v: Saragossa, 7 maig 1328.

⁴¹ ACA, reg. 474, f. 221: Saragossa, 13 abril 1328.

⁴² ACA, reg. 476, f. 219: Barcelona, 22 setembre 1328.

⁴³ ACA, reg. 531, f. 31v: Saragossa, 16 febrer 1329.

que es mogué un no migrat rebombori. El batlle de la ciutat féu parar els treballs i, ja aturats, el custodi del palau es dirigí al rei Alfons, que aleshores es trobava a València, per tal que decidís sobre l'afer. Provéi aquest en el sentit que les obres fossin continuades, sempre, però, que en aixecar-se les parets de la catedral no establissin contacte amb les de l'estatge dels nostres comtes-reis.

El document lliurat per Alfons III és del dia 30 de març i, en estendre'l, tingué en compte que aquells carreus que esperaven l'hora de pujar, mentre el mur pujaria, vindrien a bastir un casal a honor de la Santa Creu i de la que fou patrona de la nostra ciutat, i que per aquest motiu hom no devia deturar l'inici de l'obra pia.

Una làpida ha perpetuat la decisió del monarca, gentilesa envers els canonges, que, com el custodi del palau, havien acudit també en cerca d'una resolució justa i adequada ⁴⁴.

No vanament passen els anys, que amb dalla igualatària van segant les vides; si a Jaume II traspasat, succeí el seu fill Alfons, i al servidor d'aquell en les obres del palau en Bertran Riquer i en Jaume de Rei, el qual fou confirmat en el seu càrrec pel segon dels comptes que ara esmentàvem, també calgué a aquest cercar-li successor, ja que el seu traspàs deixà una vacant que per gràcia reial es cobrí amb Pere d'Olivera ⁴⁵.

A n'Arnau de Cardona, ja citat, afecte a l'administració del palau, li és ordenat de fer pagament del cost de cobrir una cambra de l'edifici, i de reparar-ne la cuina ⁴⁶. En un altre manament del temps de Jaume II, hom nota que ja tenia cura de les obres del casal i que, en voler renunciar a aquest càrrec, fou disposat que les reparacions a fer als sostres i teulades, fossin a cura del ciutadà barceloní Guillem Jofre ⁴⁷.

Notem el requeriment fet pel monarca a Pere de Martorell i Ferrer de Lillet, batlles d'Aragó i Catalunya, i a Guillem Pa-

⁴⁴ *Butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 7(1913)23: *Les obres de la Catedral de Barcelona*, per F. CARRERAS CANDI; J. MAS DOMÈNECH, *Notes Històriques del Bisbat de Barcelona*, Barcelona 1906, I, p. III, ap. 8-9.

⁴⁵ EUC, 13(1928)138, doc. VII.

⁴⁶ ACA, reg. 443, f. 61v: Barcelona, 6 juny 1331.

⁴⁷ ACA, reg. 506, f. 98v: Barcelona, 21 juny 1331.

lazin, merí de Saragossa de lliurar cadascun 1.000 sous barcelonins per les necessitats del palau reial de Barcelona ⁴⁸.

4. Regnat de Pere III el Cerimoniós

És la darrera cita que hem fet la que clou el que hem pogut trobar que tingui relació amb el palau major en el curs del regnat d'Alfons III, traspassat el 24 de gener del 1335 sota el sostre del vell casal ⁴⁹, per a deixar pas al qui tindria llarg gaudi del tron, el seu fill Pere, el monarca qualificat de Cerimoniós, l'home astut, emprenedor i tal vegada el més capacitat de les possibilitats dels estats dels quals dugué destrament les regnes, que fins a l'any 1386 mantingué en les seves mans i que en el curs dels dies que amb prodigalitat la Providència li atorgava per al regiment de Catalunya-Aragó, tingué prou temps per a deixar en construccions diverses ⁵⁰ assenyalades les seves iniciatives, de les quals rebia benefici, entre altres, el palau reial de Barcelona ⁵¹.

De Saragossa estant, ja trobem que gira els seus ulls cap a la noble casa, no encara per a obres, sinó per a ordenar que es lliuressin al vescomte de Rocabertí les armes bones que del seu predecessor en el tron hi fossin conservades ⁵².

Confirmava el monarca la custòdia del palau als Cardona, i en fer-ho calendava les concessions que per aquesta finalitat havien fetes els seus predecessors, Jaume II i Alfons III, algunes ja indicades en el curs d'aquest treball ⁵³.

A l'hivern del 1340, possiblement fetes amb motiu dels primers freds, trobem ordinacions de pagaments diversos per una nova xemeneia del palau, i per reparacions diverses, a les quals acompanyen altres petites de manteniment de l'edifici ⁵⁴.

⁴⁸ ACA, reg. 497, f. 134v: Barcelona, 11 juliol 1331.

⁴⁹ EUC, 19(1934)261, doc. 195: *Itinerari de l'Infant Pere (1319-1336)*, per D. GIRONA LLAGOSTERA.

⁵⁰ *Miscel·lània Finke d'Història i Cultura Catalana, Analecta Sacra Torraconensia*, Barcelona 1935: *Pere el Cerimoniós i les obres públiques*, per J. M.ª MADURELL MARIMON, p. 371.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 372-381, doc. 2, 13, 15 i 17.

⁵² EUC, 13(1928)141, doc. XIII.

⁵³ ACA, reg. 861, f. 270: Gandesa, 1 juny 1337. Aquest document esmenta les concessions del 19 de febrer del 1292, 26 de febrer del 1313, 24 de setembre del 1314 a Barcelona, i la del 29 de novembre del 1337, a la vila de Montblanc.

⁵⁴ ACA, reg. 1303, ff. 75-75v: Barcelona, 11 desembre 1340.

En una altra ordinació de pagament a Francesc ça Sala, batlle general de Catalunya, primavera enllà del 1341, Pere III ha de cobrir encara el que s'havia despès en una xemeneia i una finestra oberta a les parets del seu estatge a Barcelona. En aquesta ocasió s'anomena Huguet de Cardona, custodi del palau⁵⁶.

Aquest personatge és al·ludit quan el monarca des del cenobi pobletà es preocupa de la construcció d'una altra xemeneia que li té encomanada, la qual, en cas d'haver-hi dificultat per a dur-la avant, desitja que sigui bastida en lloc distint del triat primerament, un cop demanat parer al mestre d'obres de la casa, assenyalada la conveniència que la canya surti dos pams més cap a la capella, perquè altrament "tolria gran vista" de la finestra que s'obria ran del capçal del llit del monarca⁵⁶.

Era la finestra "vers la mar", d'aquella mar que tenia camins oberts per a les naus catalanes cobejadores de comerç i per a aquelles que se sentien empeses pels vents de glòria.

De bell nou es fa esment de n'Huguet de Cardona en tractar d'obres menors fetes a l'edifici reial⁵⁷.

Altra vegada, pel setembre del 1342, s'ocupa el nostre comte del pagament de la xemeneia ja feta⁵⁸.

Una altra finestra del seu casal venia a cridar l'atenció del monarca: era la de la sala d'armes, en la qual havia estat necessari posar una reixa de ferro que calia pagar a Huguet de Cardona, qui n'havia bestret l'import⁵⁹.

Mestre Aloi és esmentat en una ordre expedida per Pere III, per la qual requereix els seus veguers, batlles, subveguers, procuradors i oficials diversos, per tal que no posin obstacles a aquells encarregats de vetllar per l'aportació de l'alabastre que cal a les obres del palau major⁶⁰.

Poc temps després, era el mateix Mestre Aloi a qui el batlle de la nostra ciutat havia de fer efectives les despeses originades pel treball de diverses peces d'alabastre per a l'agencament de l'estada reial⁶¹, possiblement 19, destinades a esculpir-ne les es-

⁵⁶ *Ibidem*, f. 145v: Barcelona, 18 abril 1341.

⁵⁶ EUC, 13(1928)161, doc. LVI.

⁵⁷ ACA, reg. 1305, ff. 21v, 70: Barcelona, 22 maig i 20 agost 1342.

⁵⁸ ACA, reg. 1305, f. 114v: Barcelona, 20 setembre 1342.

⁵⁹ ACA, reg. 1305, f. 84v: Barcelona, 7 setembre 1342.

⁶⁰ EUC, 13(1928)158, doc. L.

⁶¹ ACA, reg. 1305, f. 199v: Barcelona, 18 febrer 1343.

tàtues, 11 dels comtes de Barcelona i 8 dels darrers comtes-reis de Barcelona i Barcelona-Aragó, que havien d'exornar-la ⁶².

Obres de petita envergadura fetes al palau i capella, segons sembla, originen l'ordenació de pagament a Huguet de Cardona, el conservador de la propietat comtal, de la quantitat de 77 sous i 6 diners barcelonins ⁶³. Altres havien estat pagades poc abans pel batlle de Barcelona Bernat Vives, a Pere de Codonyar que devia haver ocupat temporalment el lloc de custodi del Cardona ⁶⁴.

Jaume de Puig, regent l'ofici de mestre racional, ha de pagar a Pere de Muntanya, per les obres de fusteria que, de manament del monarca Cerimoniós, ha fet "quandam domum fusteam, in qua auditores curie nostre, audienciam pro nobis tenent", alçada a l'obra de l'estatge reial; i les dutes a cap en el pòrtic inferior "prope los tarongés", situat, tal volta, pel que deduïm, de cara al verger del palau. Les obres eren per una tanca per a barrar el pas cap a la cambra major, la qual obria la seva porta al fons del dit porxat, i que aleshores era ocupada pel consiliari de Pere III, el bisbe de Tاراçona, i s'allargava fins a la part del palau, coneguda per casa de Santa Eulàlia ⁶⁵.

Si del regnat d'aquest monarca hem retret les reparacions que calgué fer als sostres, el 1347, hom s'ha d'ocupar de reparar les cobertes, sota la vigilància del custodi, tany de la casa de Cardona ⁶⁶.

Les menudes o grosses despeses de reparació i conservació del palau dels nostres comtes, devien ésser contínues, ja que altrament no comprendriem el per què de l'ordre donada pel nostre monarca al batlle de Barcelona, per tal que pagui totes les reparacions i qualsevol altres obres que s'hi duguessin a terme ⁶⁷.

Un detall, certament curiós de retreure en aquests moments, per dur-nos l'encadenament cronològic, i que ens dóna una pin-

⁶² RUBIÓ LLUCH, l. c., I, p. 124, doc. 112. Podem afegir sobre aquestes estàtues que el rei Cerimoniós manifestava a Mestre Aloi que, si li era precisa la mà d'obra dels seus deixebles, que l'emprés, però que no els deixés treballar sense que ell fos present i que desitjava que la feina fos aconplida sense variació del projecte adoptat (ACA, reg. 1060, f. 67: Perpinyà, 10 juliol 1345). El mateix rei, alguns anys més tard, demanava còpia de l'ordre reial sobre l'agençament del palau amb efígies dels seus avantpassats (ACA, reg. 1066, f. 169v: València, 4 juny 1353).

⁶³ ACA, reg. 1307, f. 5v: Barcelona, 20 abril 1344.

⁶⁴ ACA, reg. 1305, ff. 185-217: Barcelona, 7 febrer i 5 març 1343.

⁶⁵ ACA, reg. 1309, f. 14v: Barcelona, 7 febrer 1346.

⁶⁶ ACA, reg. 1311, f. 54: València, 1 maig 1347.

⁶⁷ ACA, reg. 1320, f. 38: Barcelona, 10 juliol 1351.

zellada a la semblança que podríem fer del monarca meticulós, és l'ordre que dona a Pere Ça Costa, batlle general de Catalunya, per a fer obres damunt dels portals del palau "là on són les altres senyals fçats fer los senyals nostres e de la alta dona Leonor, reyna d'Aragó, muller nostra molt cara, segons la manera que us trametem pintada enclosa dins la present" ⁶⁸.

Al que és ara mestre d'obres del palau comtal de Barcelona, en Guillem Carbonell, el monarca Pere III, en una lletra que li adreça, li manifesta el seu voler sobre els dies i hores més avinents per a la col·locació de la primera pedra dels treballs que vol començar al seu estatge disposant que l'elecció es faci amb el consell dels Mestres Pere Gilbert o Engelbert i Dalmau Çesplanes, astròlegs als quals el nostre comte tenia gran afecció (doc. 3).

Iniciades el 15 de setembre de l'any 1359, s'acabaren el 17 de maig del 1364, i en fou obrer Berenguer de Relat, conseller i tresorer de la reina, i sots-obrer el prevere Jaume Codina ⁶⁹.

Una nova assignació fa Pere III, obligada per les noves despeses que havien d'ocasionar les obres projectades al seu palau, es cobreix amb els diners provinents de les restes de comptes de les vegueries, batllies i sots-vegueries de Catalunya, dels triennis passats. El monarca, tot planyent-se de la manca de moneda, deia al seu conseller Berenguer de Relat "fçats lexar en cascuna volta o archada del dit palau espay sobre els permòdols o capitells en manera que per temps hi puscam fer les ymages e senyals dels reis passats d'Aragó e dels comtes de Barcelona" per tal d'evitar "ne haiam a trenchar la paret" ⁷⁰.

De l'any 1360 és l'ordre reial per la qual s'assignava a l'obra del tabernacle de la Seu barcelonina el lucre de l'encunyació de

⁶⁸ ACA, reg. 1134, f. 50: Lleida, 11 juny 1350.

⁶⁹ ARP, MR, 2409, núm. 1: Obreria del palau major de Barcelona (1359-69, Berenguer de Relat). El detall de les obres no ens és pervingut. Berenguer de Relat, en el Llibre d'Obreria, sols esmenta les quantitats lliurades al sots-obrer Jaumè Codina. Amb tot, cal consignar un pagament "a ops de la obra del dit palau, ço és per pagar rajoles de payment e de paradar que havia comprades a ops de la bassa qui s'és feta en lo dit palau vers les cases del sagristà" (f. 15). El 18 de febrer del 1362, pagament a "Jacme dez Feu, pintor de Barcelona, per la sisena archada que ha pintada del dit palau", de 260 sous barcelonins (f. 17v). Finalment, el 4 d'abril del mateix any a Jaume Codina "e per ell al dit en Guillem Carbonell, en paga dels .v.mill.sol., que li devia dar a ops de la dita obra que fa a escar" se li lliuraren 2.000 sous (f. 18).

⁷⁰ ACA, reg. 1333, f. 58v: Saragossa, 20 abril 1360; reg. 1071, f. 129: Borja, 20 març 1360.

moneda feta a la seca de Perpinyà, i la part sobrera d'aquest benefici a les del palau de Barcelona, amb la condició que aquella assignació fos lliurada a Jaume Cavaller, obrer del dit tabernacle ⁷¹, obra encomanada a l'hàbil argenter barceloní Pere Alforge ⁷².

Una altra aportació per tal d'obtenir diners per a les dites obres és l'assignació, dels diners provinents de les composicions de delictes en la inquisició que feia Ponç d'Altarriba, als inculpats de "usuras, baratas, mocubellos injustos et alios contractus illicitos"; dues parts eren a lliurar a Berenguer de Relat, obrer del palau reial i la restant terça al dit Jaume Cavaller, "operario sacri tabernaculi" de l'altar de la Santa Creu de la Seu de Barcelona ⁷³.

Ens és donada una petita mostra del moblatge del palau, quan Pere III ordenava a Romeu Llull, batlle de Barcelona, el pagament de 10 sous barcelonins, preu d'un armari fet per al dit palau, i per la tanca de dues finestres de la capella ⁷⁴.

Si aquesta ordenació ens fa pervenir el nom d'un batlle que fins ara no hem hagut de citar, ens ofereix també el de qui aleshores mestre d'obres del dit palau, Guillem Carbonell, que cobrava l'esmentada quantitat.

Crida, encara, l'atenció del curiós l'esfera que ha de posar-se al palau i que el monarca mana que es pagui a l'astrònom Dalmau Cesplanes, ja esmentat; la qual, un dia més tard de la data que acabem de retreure, Pere III, ordena que sigui col·locada a la cambra de la llibreria reial del seu palau ⁷⁵.

Notem així mateix l'ordre de pagament que passava el monarca a Berenguer de Relat, "de lo que se li romania a pagar per raho de .i^a. espera que feu a ops del senyor rey ... Dalmau Planes, de casa del senyor rey e maestre de arelotges", quantitat que era de 943 sous i 9 diners barcelonins ⁷⁶.

⁷¹ ACA, reg. 1333, f. 1: Cervera, 17 (1) desembre 1360.

⁷² RUBIÓ I LLUCH, l. c., II, p. 136, doc. cxxxvi. D'aquesta obra se n'ocupa J. VINCKE, *La Custòdia de la Seu de Barcelona i les jurisdiccions civil i eclesiàstica*, en *Analecta Sacra Tarraconensia*, 9(1933)161.

⁷³ ACA, reg. 1334, f. 86v: Barcelona, 21 desembre 1360.

⁷⁴ ACA, reg. 1336, f. 28v: Barcelona, 14 setembre 1361.

⁷⁵ RUBIÓ I LLUCH, l. c., I, p. 199, doc. cci, ccii.

⁷⁶ ARP, MR, 2409, núm. 1, p. 17. Per la descripció d'aquesta esfera vegeu: RUBIÓ I LLUCH, l. c., II, p. 139, doc. cxli. En la mateixa hi treballà Pere Gilbert (Ibidem, I, p. 199, nota 2). Aquests dos mestres són autors del *Tractat d'astrologia o sciència de les steles*, compost per ordre de Pere III (Ibidem, l. c., p. 190).

Pere III, recorda als batlles de la ciutat d'Osca, viles de Catalunyaud, Morella i les seves *aldeas*, Murvedre i Alcira, que l'assignació que la seva muller, la reina Elionor, tenia per a la seva cambra, a prec del monarca, aquella accedí a que fos aplicadora a les obres del palau reial de Barcelona ⁷⁷.

Del 1369 existeixen unes dades escadusseres: el requeriment fet a Pere Çacosta, obrer del castell de Tortosa, per a finir les obres de la cambra del palau i l'enrajolament de la mateixa cambra, ordre ratificada més tard, quan indicava que no retardés el seu compliment "com ara sia lo millor temps que ésser pot d'acabar la dita obra" ⁷⁸.

Poc ens resta a afegir d'aquest regnat. Ens pervé, encara una nota de l'any 1373: ordre de pagament d'una reixa per a una finestra de la sagristia de la capella i d'una barra de ferro per a un finestral del palau, amb l'additament de la despesa feta "per treure la terra que era denant" l'edifici "quan l'infant Martí féu les seves nocés", i de diverses obres menors (doc. 4).

II. LA CAPELLA REIAL.

La notícia més antiga d'una capella anexas al palau major és de l'època d'Alfons I, qui, pel juny del 1173, feia lliurament, segons mots seus, de: "ecclesiam et capellam meam beate Marie que sita est in meo palacio civitatis Barchinone" a la comunitat i confraria de Santa Eulàlia del Camp, amb obligació que els canonges servissin i cantessin a la dita capella i que diàriament hi fos celebrada la santa missa ⁷⁹.

El regnat de Jaume II es caracteritza per l'activitat constructiva en la capella anexas al palau reial de Barcelona.

A la història d'aquesta, encara que coneguda, ens plau d'afegir-hi noves aportacions, adjutori per a donar una idea més completa del procés de la seva construcció. Vegem-les tot seguit.

⁷⁷ ACA, reg. 1334, f. 148v: Lleida, 12 març 1362.

⁷⁸ ACA, reg. 1227, ff. 78-103v; reg. 1083, f. 44: Tortosa, 28 abril i Sant Mateu 25 maig 1369, Tarragona, 12 març 1370. Una nota ens pervé de demanda de pedra per l'obra d'una cambra i un estudi al palau reial de Barcelona. ACA, reg. 1094, f. 56: Montsó, 2 juliol 1376. Bernat dez Coll n'havia encarregat per valor de més de 500 lliures; el monarca, per la penúria de diners en què es trobava, disposa que no excedeixi de 150 lliures. ACA, reg. 1093, f. 114v: Barcelona, 23 octubre 1376.

⁷⁹ ACA, pergami 135 Alfons I: juny 1173.

El 1303, Romeu de Marimon i Guillem Llull, batlles respectivament de Catalunya i Barcelona, en nom del rei, davant del notari Jaume de Malvi, d'aquesta ciutat, confessaren haver rebut de Pere Martí la quantitat de 2.500 sous, que volia esmerçar en les obres de la capella que per ordinació reial es construïa al palau⁸⁰.

En el curs de l'any 1302, el bisbe de Vic, Ponç Vilaró, assignava a les obres de la capella certa quantitat de pecúnia, la qual Jaume II, tres anys més tard, comminava a Pere de Segrià, canviador de Barcelona, que la lliurés per una suma de 2.000 sous al notari barceloní, Esteve de Puig, intendent o encarregat de vigilar l'edificació⁸¹.

Aconseguït o no pel monarca el seu desig, veiem com, en trobar-se mancat de numerari per a continuar les obres, requeria encara el munífic bisbe de Vic, Ponç Vilaró, ara citat, per tal que lliurés al notari que acabem d'afudir, els diners que li restessin provinents de la passada dècima dels rèdits eclesiàstics⁸².

Malauradament, en l'endemig, el prelat havia traspassat, i més tard el rei Jaume era impedit a fer lliurar 4.000 sous, provinents també de la dècima, que la Seu apostòlica havia concedit a aquell, quantitat dipositada pels seus marmessors testamentaris, Huc de Cardona, ardiaca de Barcelona i Berenguer, pavorde de Solsona, a la casa prioral dels frares predicadors de Barcelona⁸³.

La continuïtat de les obres devia ésser, però, cosa efectiva, i ens ho demostra una ordre del monarca al batlle de Barcelona, Tomàs Gruny, per tal que, amb diners provinents de la seva batllia, pagui 4.000 sous a Guillem Gallifa o bé a Pere de Cardona, tinent del palau comtal, per esmerçar-los a adobar i reparar el palau de Barcelona i a aixecar la volta de la capella del susdit palau⁸⁴.

A Pere Cellerer, pel juny del 1308, li foren lliurats 500 sous barcelonins, per a obres a la mateixa capella⁸⁵.

Traspassada Blanca, la muller de Jaume II, l'apenat monarca,

⁸⁰ ACA, perg. 1835 de Jaume II, reg. 200, f. 178: Barcelona, 16 gener i 6 febrer 1303. Esmentat per CARRERAS CANDI, *Geografia gen. de Catalunya. Ciutat de Barcelona*, 416, n. 1138.

⁸¹ BASSEGODA, l. c., p. 37. ACA, reg. 270, f. 56: Lleida, 7 desembre 1305.

⁸² *Ibidem*, f. 115: València, 6 abril 1306.

⁸³ *Ibidem*, f. 210: Tarragona, 25 octubre 1306.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 192: Barcelona, 24 setembre 1306.

⁸⁵ ACA, reg. 296, f. 187: València, 20 juny 1308.

l'any 1311, mana comprar a Guillem de Sitges, batlle general de Catalunya, per a ús i servei de la capella de Sant Nicolau, construïda en el palau reial de Barcelona, un calze d'argent amb patena, de preu 120 sous barcelonins, per tal de lliurar-lo a Bernat de Rocafort, capellà de la difunta Blanca, per al servei diari de la missa i pregàries per l'ànima d'aquella excelsa reina ⁸⁶.

L'incompliment per part de Guillem de Sitges, de l'ordre que li donà el monarca, féu que el capellà Bernat de Rocafort, bestregués 170 sous barcelonins per l'adquisició d'un calze, unes tovallles i un vas (cloquear) d'argent ⁸⁷.

La pietat del monarca es manifesta encara en la seva voluntat d'oïr cada dia missa privada en la capella reial, i per aital fi, mana comprar a Avinyó una creu i dos canalobres ⁸⁸.

Per manament de Jaume II, el cambrer reial Arnau Massaguer féu lliurament al capellà del rei, el monjo de Santes Creus Fra Ramon de Fontanis, d'un drap decorat i d'una custòdia de cristall i d'argent daurat, per al servei de la capella reial ⁸⁹.

Arnau Messeguer, per un altre manament del monarca, lliurà a Pere Cellerer un cobertor (supralectum) de cuiro i de bocaram (bocayramus) per al servei de l'altar de Santa Maria, construït en la capella nova del palau reial barceloní ⁹⁰.

Les obres del palau devien ésser cosa onerosa, altrament no haurien provocat, l'any 1311, l'incident degenerat en plet entre el monarca, d'una banda, i Bernat de Marimon, germà de Romeu, que ja coneixem, llavors ja difunt, als quals era reconegut el dret a cobrar del monarca la quantitat de 2.172 sous i un diner barcelonins, deixats en préstec i invertits en l'obra de la capella del palau de Barcelona. El conformat comte, el 1323, ordenava tardanament al seu tresorer el pagament a fer als guanyadors del plet ⁹¹.

L'any 1326, eren reconeguts i pagats a Berenguer Janer, por-

⁸⁶ ACA, reg. 272, f. 3v: Xàtiva, 6 gener 1311.

⁸⁷ ACA, reg. 147, f. 166: València, 13 abril 1311.

⁸⁸ ACA, reg. 338, f. 122v: Tarragona, 3 gener 1312.

⁸⁹ "unum pannum de sirico virgato cum listis auri magnis et parvis, et in capite dicti panni est senyera sive lista ampla, et per orlice dicti panni est lista quedam viridis..." "...quamdam custodiam de cristallo munitam, argento deaurato, et est ibi unus ramus argenteus, in quo sunt fixe septem lingue serpentine et calcedoyne pendentes in quodam circulo argenteo cum scudetis signi regalis et florum". ACA, reg. 273, f. 35: València, 13 abril 1312.

⁹⁰ ACA, reg. 277, f. 226v: Montblanch, 19 juliol 1317.

⁹¹ ACA, reg. 302, f. 74v: Montblanch, 29 juny 1323.

ter reial, 1723 sous i 10 diners barcelonins, que se li devien per la bestreta que havia fet per raó de l'obra executada en dues cambres del palau, i a Guillem de Cardona "de la casa del senyor rey", de la família del custodi del mateix palau, la seva aportació per l'obra que s'havia fet a "l'entrant de la capella qui és en lo palau del senyor rey en Barchinona, en la qual obra és edificat [l']altar de Sent Berthomeu"⁹².

Bassegoda assenyala la terminació de les obres de la capella del palau devers les primeries de l'any 1327⁹³ en el curs del qual havia de morir Jaume II, però el contingut d'aquesta part del nostre treball ens inclina a afirmar que ho fou amb anterioritat⁹⁴.

Ja hem fet esment de la predilecció de Jaume II per l'altar de Sant Nicolau i aquesta és encara ben manifesta en Alfons III, en establir una fundació a perpetuitat, per tal que de dia i nit i cremi una llàntia (doc. 2).

Una altra nota ben interessant volem retreure en relació a la història del palau dels nostres comtes, trobadissa en les ordinacions de la capella reial, per la qual ens assabentem que el rector d'aquesta, n'Arnau Morera, per tal d'evitar que els divinals oficis que s'hi celebraven fossin destorbats, i aconseguir que és poguessin oir "quietament e devota", prescrivia l'abstenció de mercadejar la farina a la plaça corral del palau i d'utilitzar per a obradors de batifillers, ferrers i similars que tinguessin forn i els calgués per al seu treball, mall o martell en els casals que en fossin veïns. Ordre aquesta que el veguer tenia cura d'anunciar en una crida⁹⁵, que ens fa recordar la prohibició aplicadora al carrer de la Portaferrissa, des de el portal del mateix nom fins a la casa de Joan Desplà (plaça de la Cucurulla), via important on tenien els seus casals gent notable⁹⁶; on, per haver instal·lat un forn el ferrer i menescal Jaume Montserrat, en contra del que era disposat, originà un plet. És ben

⁹² ARP, MR, 295, 294, ff. 64-66v: octubre 1326.

⁹³ BASSEGODA, l. c., p. 41.

⁹⁴ Una nota curiosa, del temps de Pere III, referent al complement arquitectònic d'aquesta capella volem retreure ací: Aquest rei, l'any 1376, demana "dues colones de pedra, la una sencera e l'altra escantallada" dipositades en l'església i'un monestir — no sabem quin per manca del nom del destinatari en la carta reial, — les quals seran trameses a Barcelona amb "una taula d'aquella pedra matxa, ço és la millor de dues que'n ha a la porta de la vostra sagristia" (ACA, reg. 1098, f. 77: Barcelona, 4 febrer 1376).

⁹⁵ ACA, reg. 933, f. 27v: Barcelona, 18 octubre 1378. RIBERA, l. c., p. 34.

⁹⁶ ACA, reg. 842, f. 133: Girona, 20 febrer 1385.

curiós el detall que es fa en l'allegació, dels perjudicis que al tràfec i a la sanitat eren causats per l'esmentat Montserrat, i això ens dóna idea de la importància d'aquella via, encara subsistent, adornada amb el seu antic nom ⁹⁷.

Les pintures. — El batlle general de Catalunya, Romeu de Marimon, en ocasió del setge de Montfalcó, és requerit pel rei Jaume II per tal que tingui cura que a la capella nova del palau reial, no hi manquin les pintures que deuriem embellir-la, no oblidant de posar una “squilla seu campanella dicte capelle in loco ad hoc deputato” ⁹⁸.

Després el rei Alfons, mana a Felip de Boil que faci fer una cadira “quendam cathedram depictam” per al servei de la capella reial ⁹⁹. Altres tres cadires de fusta hi eren construïdes més tard sota la direcció d'Huguet de Cardona ¹⁰⁰.

L'any 1344, trobem el nom de Ferrer Bassa, l'hàbil pintor, en ésser-li assignada la quantitat que acredita per la confecció d'un retaule lluïdor a la capella reial de Barcelona “ab suptils himagens de Jhesuchrist e de la benuyrada Santa Maria” i el 1352, el de Jaume Cascalls, per unes pintures destinades a la capella de la reina Elionor de l'estatge comtal ¹⁰¹.

El campanar. — L'intendent de les obres, el notari Puig, en funcions del seu càrrec, havia escrit al rei diverses lletres sobre la construcció del cloquer i sobre les vidrieres de la capella. El cost de les vidrieres, l'estimava en 1.000 sous barcelonins, quantitat la qual el dit Puig indicava que podria tenir assignació en les rendes a rebre de Caldes de Malavella. El monarca, per mitjà d'una lletra, donà consentiment al que se li proposava, remarcant que la seva voluntat és que “dictus campanile operetur sive construatur ad sex puncta” ¹⁰².

És per Ninou del 1327, que Arnau Messeguer és també a cobrar el que se li deu per “rahó de una tribuna de fusta”, que per

⁹⁷ ACA, reg. 846, f. 47: Girona, 20 abril 1385.

⁹⁸ ACA, reg. 269, f. 20v: Setge de Montfalcó, 16 març 1302.

⁹⁹ ACA, reg. 536, f. 5: Sarrión, 15 maig 1334.

¹⁰⁰ ACA, reg. 1310, f. 83: Lleida, 7 novembre 1396.

¹⁰¹ RUBIÓ I LLUCH, l. c., II, p. 74, doc. LXXIII; p. 94, doc. c.

¹⁰² ACA, reg. 140, f. 16: València, 22 desembre 1306.

manament del rei es féu en el campanar de la capella del palau reial de Barcelona, així com “per lo loguer de mestres e fusta”, com per altres coses necessàries a la dita obra ¹⁰⁸.

El monestir. — Encara que sigui traspassat el límit cronològic que ens havíem proposat (regnat de Pere III), volem donar, com a cloenda, algunes notes que complementen l'història de la capella del palau.

El gran interès del rei Martí per aquesta es palesa amb el document que adreçà a Benet XII, demanant la llicència necessària, per tal de situar una comunitat de dotze monjos de l'Orde del Císter, amb el seu prior, que, amb gaudi de tots els privilegis, llibertats i immunitats concedits als del mateix Orde que tenien cura de la capella de les Santes Relíquies de la casa de França, — inclús dret d'edificar claustre, tenir refetor, dormitori, cementiri i altres annexos, — pugui haver al seu càrrec la dels comtes-reis de Catalunya-Aragó, bastida prop del palau major barceloní.

Si una butlla del pontífex ve a donar satisfacció al peticionari, per raó de les persecucions de què aquell és objecte i per l'assetjament que sofreix durant sis mesos a Avinyó, originà una carta cardenalícia o trasllat de butlla, sots manament de Ferran, cardenal de Tاراçona ¹⁰⁴.

Altra carta-cardenalícia, confirmava la concessió i ordenava que les rendes dels beneficis i presbiterats seculars vacants de la capella reial de Barcelona, passessin a la comunitat cistercenca ¹⁰⁶.

Aquesta, n'ignorem les causes, no arribaria a prendre possessió del que tant havia d'honorar-la.

Uns quants anys més tard, vora la mansió reial es comencen de posar els fonaments d'un monestir de pares Celestins ¹⁰⁶, fundació basada en un rescripte papal (doc. 6).

La capella reial, tota graciosa, era ja retallada pel cel blavis; no lluny d'ella, la Seu alçava lentament la seva massa, i els carreus que s'anaven destrament apilant en bastir-la, gràcia del rei Martí, eren treballats en el pati del palau ¹⁰⁷ per concessió atorgada el 8

¹⁰⁸ ARP, MR, 295, f. 37v: gener 1327.

¹⁰⁴ ACA, pergami 122 del rei Martí: Palau apostòlic d'Avinyó, 15 març 1399.

¹⁰⁶ ACA, pergami 137 del rei Martí: Avinyó, 4 octubre 1399.

¹⁰⁶ ACB, Obreria, 1407-09: 18 febrer 1407.

¹⁰⁷ ACB, Obreria, 1401-03, f. 1-2.

de maig del 1401 (doc. 5), i tal vegada més tard ho serien en el mateix lloc els del convent dels celestins que esmentàvem, ja que amb solemnitat pariona a la que devia emprar Pere III, en posar la primera pedra de novelles construccions del palau, la diada de la càtedra de Sant Pere del 1408, hom en posava vint-i-una com a bell començ de les obres¹⁰⁸ del que seria anomenat monestir de les Santes Relíquies, nom gentil recordador enyorívol dels cistercencs allunyats de la capella reial, vetlladors de la del rei de França, distingida amb una pariona denominació.

La manca d'espai, conseqüència de la nodrida aportació de treballs a homenatge del mestre Rubió i Lluch, ens ha obligat a deixar per a una altra ocasió la publicació de l'acabament del nostre treball, dins el qual, ultra les curiositats que sempre ens aporta l'estudi documental, hem pogut detallar les successives ampliacions dutes a cap per al millorament de l'estatge comtal i de les seves dependències i, entre aquestes, les destinades a l'escribania, avui preat arxiu nostre.

¹⁰⁸ Festa de la Cadira de Sant Pere.

Dimecres a .xxii. dies del dit mes [febrer 1408] lo dit senyor rey en Barchinona. En aquest dia lo senyor rey, ediffichà lo monestir de la orde dels frares celestins, lo qual fo edifficat en .i. pati continguu en lo seu palau maior de la ciutat de Barchinona, ab aquella sollemnitat de professons e altres serimònies segons se pertany. En los fonaments del qual foren posades lo dit dia, les pedres següents: ço és la primera pedra per l'archabisbe de Caller, e la segona lançà la senyor rey per si mateix; la terça lançà lo dit senyor per la senyora reyna de bona memòria, muller que fou del dit senyor; la quarta, la reyna dona Yolant; la v.^a, lo rey de Sicília, la qual lançà per ell, mossèn Ramon Torrelles; la vi.^a, la reyna de Xipre; la vii.^a, la reyna de Sicília, la qual lançà per ella, lo dit mossèn Ramon Torrelles; la viii.^a, lo mestre de Calatrava; la ix.^a, lo bisbe de Barchinona; la x.^a, don Ffrederich, fill del rey de Sicília, e nét del dit senyor; la xi.^a, lo bisbe de Segorb; la xii.^a, l'abat de Sent Cugat; la xiii.^a, l'abat de Santes Creus; la xiiii.^a, l'abat de Beniffaçà; la xv.^a, los consellers de Barchinona; la xvi.^a, los missatgers de València; la xvii.^a, los missatgers de Mallorques; la xviii.^a, los missatgers de Leyda; la xix.^a, ios missatgers de Tortosa; la xx.^a, los missatgers de Gerona, e la xxi.^a e darrera, los missatgers de Perpinyà" (ARF,MR,928).

DOCUMENTS

I

Tàrrega, 28 maig 1302.

Jaume II mana al batlle de Barcelona, Romeu de Marimon, que vegi si en el projecte de la portada d'aigües de la muntanya de Montjuïc hi ha possibilitat de fer-les conduir al seu palau.

Jacobus, etc. Ffidei suo, Romeo de Marimundo, baiulo Barchinone, etc. Recepimus litteras vestras quas nobis misistis, super aqueductibus fontium de Montejudayco, de quibus inter proceres Barchinone tractatus est, habitas, eos ad civitatem Barchinone transduci; super quibus vobis taliter respondemus, quod si contingat ipsas fontes derivari per aqueductus ad civitatem predictam, videtur nobis quod cum pervenerit aqueductus ad plateam Sancti Jacobi, tunc possimus supra parte ipsius aque, ad nostrum palacium educenda plenius providere. Ceterum, vos magistros in illa arte interim consulatis si aqueductus in dicta platea, que locus infimus est, erumpat, possit ad nostrum palacium, quod est locus alciior, ex tunc partem ipsius aque transmittere nisi in ipsis ffontibus principium capiat fistula specialis. Dat. in villa Tarrege. .v. kalendas junii anno predicto [1302].

Bernardo de Aversone, mandato regio.

ACA, reg. 128, f. 142v.

2

Lleida, 1 juny 1330.

Alfons III mana al batlle de Barcelona, Pere de Palau, que faci observar la fundació que institueix per tal de fer cremar contínuament una llàntia davant l'altar de la capella del palau reial de Barcelona.

Alfonsus, etc. Ffidei suo Petro de Palacio, baiulo Barchinone, vel aliicicumque baiulo civitatis eiusdem qui pro tempore fuerit. Salutem, etc. Cum nos ob reverenciam et devocionem quam ad beatissimum Nicholaum, confessorem, gerimus et habemus, cum carta sigillo nostro pendenti munita(m), dat. Ilerde, die et anno subscriptis,

stabiliverimus quod in capella palatii nostri civitatis Barchinone, cuius confessoris titulo est fundata, ardeat perpetuo die noctuque, unum lampas ante altare quod inibi eiusdem confessoris titulo est constructum, quod quidem servicium fieri volumus de proventibus, exitibus, ac aliis juribus baiulie predictae, prout in dicta carta hec, et alia laciis continentur. Idcirco vobis dicimus et mandamus quatenus, observando et observari faciendo predicta, de quibuscumque denariis ex predictis ad manus vestras provenientibus, incontinenti faciatis fieri servicium supradictum. Nos enim per presentem, mandamus magistro rationali curie nostre, quod quicquid ratione predicta sibi vos exsolvisse constiterit in nostro compoto recipiat, et admitat. Dat. Ilerde, kalendas junii, anno Domini millesimo ccc.xxx.

ACA, reg. 495, f. 104v.

3

Cervera, 15 octubre 1359.

Disposicions del rei Pere el Cerimoniós sobre la col·locació de la primera pedra de les obres del palau reial de Barcelona.

Lo rey d'Aragó.

Vostra letra havem reebuda sobre lo posament de la primera pedra de la obra, la qual de present fem fer en lo palau de Barchinona, e entés ço que en vostra letra se contenia. Responem vos que a .xxvii. dies del present mes, passades dues ores e mija après migdia, e ans que no sien complides .iii. ores e miga, pot ésser mesa la primera pedra en lo fundament de la dita obra. E si per aventura lo dit .xxvii. dia e dins les dites ores per qualque manera érets empatxat que no's pogués metre, l'endemà que serà a .xxviii. dies per semblant manera, e dins semblants ores, pot ésser mesa. E a .xxix. dies d'aquest matex mes, dues ores ans del sol post, e ans que no sia passada la dita ora, axímatex pot ésser mesa. E si huy a .xv. de octubre, o demà a .xvi. fos fet, era semblantment bon dia. E d'aquest fet d'aquí avant, no y cal a vos escriure. Cor aquí es mestre Pere, e Dalmau ces Planes, qui tota vegada d'aytals coses, vos daran plena informació. Dada en Cervera, sots nostre segell secret, a .xv. dies de octubre, en l'any de la Nativitat de nostre Senyor M.CCC.LIX.

Fuit missa Guillelmo Carbonell, magistro operis palatii Barchinone, et signata sigillo anuli.

ACA, reg. 1168, f. 69.

4

Barcelona, 28 abril 1373.

Ordre donada pel rei Pere al mestre racional, Berenguer de Codinachs, per tal que siguin satisfetes a Huguet de Cardona, batlle de Barcelona, les despeses fetes per obres i reparacions al palau reial barceloní.

En Pere, per la gràcia de Déu, rey d'Aragó, etc. Al feel conseller e maestre racional de la nostra cort en Berenguer de Codinachs, o a son loctinent. Salut e gràcia. Con lo feel nostre n'Uguet Cardona, batle de Barchinona, de manament nostre a ell fet de paraula, haia pagades les quantitats deiús escrites a les persones devall contengudes, per rahó de les obres e altres coses deiús scrites, les quals ha fetes fer en lo nostro palau de Barcelona. Primerament a'n Pere Alameny, ferrer de la ciutat, per unes rexes que féu en una finestra de la capella de la sagrestia del dit palau, ab ço que costa lo plom d'anquestar, e ab lo jornal del mestre qui les enquesta, e una barra de ferre que mes en una finestra de la entrada de la cambra real del dit palau: triginta quinque solidos et duos denarios. Item a'n Ffrancesch Parers, fuster de la ciutat de Barchinona, per les portes que féu en una finestra del palau appellat de Santa Eulàlia, e per los golffos, baules, e per .iiii. jornals de .i. mestre, e per un forrellat que féu en una porta del dit palau, e per clavo de les dites portes: septuaginta octo solidos, et quinque denarios. Item a'n Bertran Viver, per traure la terra qui era denant lo palau, quant lo infant Martí féu les noces: ducentos viginti solidos. Item a'n Pasqual de Peralta, fuster de la ciutat de Barchinona, per fusta e per launas de golffs, e per francistes, baulons e anallets, un forrellat obs de la reecambra de la cambra real del dit palau; ab vint e dos solidos e sis diners, que costa drap encerat, obs de la finestra de la cambra maior damunt dita, e per veta e tatxes a clavar lo dit drap encerat: sexaginta octo solidos et duos denarios. Per ço us dehim e us manam expressament que les quantitats reebats en compte del dit nostre batle, ell restituint a vos àpoches de les quantitats dessus dites, segons estil de nostre cort. E sobre açò no li façats algun dubte. Dada en Barchinona a .xxviii. dies d'abril, en l'any M.CCC.L.XXIII. Visa Roma.

Guillelmus Oliverii, mandato regio facto,
per Berengarium de Relato, consiliarium.

ACA, reg. 1355, f. 177.

5

Barcelona, 8 maig 1401.

Concessió atorgada pel rei Martí d'un pati del seu palau major de Barcelona, per tal de convertir-lo en obrador per a les obres de la Catedral.

Nos Martinus, Dei gratia, rex Aragonum, Valencie, Maioricem, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie. Votis vestri venerabilis in Christo patris episcopi, et dilectorum nostrorum capituli ecclesie Barchinone, ob devocionem quam pura mente ad predictam gerimus ecclesiam favorabiliter annuentes. Tenore presentis illud patium contiguum nostro palacio maiori Barchinone, quod est subtus habitaciones nostrorum capellanorum et clericorum capelle dicti palacii, et quod pretenditur usque ad cimiterium ecclesie supradicte, ad tenendum inibi et parandum lapides operis predictae ecclesie, et ad quamcumque vestram et dicte ecclesie aliam servitutem, ad nostri beneplacitum, ducimus concedendum. Mandantes per hanc eandem, nostro baiulo generali Cathalonie, et quibusvis aliis officialibus nostris presentibus et futuris, et locatenentibus eorundem, quatenus, concessionem nostram huiusmodi ipso nostro beneplacito perdurante firmiter teneant et observent, et non contrafaciant, aut veniant aliqua racione. In cuius rei testimonium, presentem fieri iussimus nostro sigillo munitam. Dat. Barchinone. .viii. die madii, anno a Nativitati Domini. .m.cccc. primo. Rex Martinus.

Dominus rex, mandavit michi, Petrus de Pontibus.

ACA, reg. 2196, f. 90. ACB, Lletres reials, I, anys 1376-1464, doc. 46.

6

València, 2 juliol 1407.

El rei Martí innova a Gabriel Combau de la tramesa, al Sant Pare, del seu cambrer Francesc de Soler, per tal de demanar certs privilegis per al monestir que projecta instituir al palau major de Barcelona.

Mossèn Gabriel. Com nos trametam de present lo feel cambrer nostre en Ffrancesch de Soler al Pare Sant, per haver certes gràcies que havem necessàries de la sua Santedat, per lo fet del monestir que, Déu volent, entenem a fer en lo nostre palau maior. E lo dit en Soler, per la dita raó se'n haia obs aportar translat d'una bulla que lo cardenal de Tاراçona en nom del Pare Sant nos féu sobre la fundació del dit monestir, en la qual bulla se conté que lo president del dit monestir fos prior, lo qual pogués usar de totes insignes episcopals. Manam vos que decontinent cerquets la dita bulla en lo cofre on era la papalló reyal que havets tramés, car allí deu ésser. E après que la haiats trobada, fets ne fer un trellat, e liurats lo al dit en Soler. E en açó per res no haie falla. Dada en València, sots nostre segell secret, a .ii. dies de juliol de l'any mil ccccvii. Rex Martinus. Dirigitur Gabrieli Gombau.

Dominus rex mandavit michi,
Johanni de Tudela.

ACA, reg. 2251, f. 53.

JOSEP M.ª MADURELL I MARIMON

Barcelona.